

УДК 32.01:001.8

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Костянтин Ващенко

*Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, 01601, Україна*

Розглянуто суть та особливості політичного аналізу як теоретико-методологічної бази дослідження політичних процесів; основні підходи до концептуалізації цього феномену. Виокремлено три виміри політичного аналізу: теоретико-фундаментальний, інструментально-емпіричний та практично-прикладний.

Ключові слова: політика, політична наука, методологія, політичний аналіз.

Характерною ознакою сучасної політичної гносеології є критично-конструктивне ставлення до досягнень і невдач науки й практики і створення досконалішого теоретико-методологічного інструментарію. Однією з основних його складових є політичний аналіз, якому віднедавна приділяють особливу увагу українські (В. Бебик, В. Фесенко, В. Тертичка та ін.) й закордонні дослідники (зокрема, Д. Веймер, Е. Вайнінг, Дж. Мангейм, Р. Річ). Окрім того, що поняття “політичний аналіз” має неоднакове значення в різних мовах, його також інакше трактують в академічному середовищі і в повсякденному житті. Тож мета статті – розглянути наявні визначення політичного аналізу, а також з’ясувати його сутність та особливості.

У політичній практиці поняття політичного аналізу використовують щонайменше в чотирьох значеннях: 1) інформаційне забезпечення внутрішньої і зовнішньої політики; 2) “ситуаційний аналіз” як аналіз розташування та перегрупування сил на міжнародній, регіональній, внутрішній аренах, проблеми позиціонування; 3) експертне супроводження державних рішень (розроблення галузевих, цільових, комплексних програм за різними напрямками політики, а також стратегічне планування); 4) політична журналістика.

У науковій сфері політичний аналіз також тлумачать по-різному. Як слушно акцентує російський дослідник А. Дегтярьов, у сучасній політологічній літературі поняття “політичний аналіз” використовують як мінімум у трьох значеннях: теоретико-фундаментальному, інструментально-емпіричному та практично-прикладному [10].

Перший вимір політичного аналізу – теоретико-фундаментальний – охоплює базові концептуальні дослідження політичної сфери, її структури й динаміки. У разі такої інтерпретації поняття політичного аналізу майже синонімічне до

категорії “фундаментальні (теоретичні) політичні дослідження” загалом. У такому ракурсі написано, зокрема, “Аналіз політичної структури” Д. Істона [16], “Сучасний політичний аналіз” Р. Даля [14] і багато інших робіт класиків політології.

У другому, інструментально-емпіричному вимірі, під політичним аналізом розуміють збирання й опис, систематизацію й опрацювання первинної інформації. Цей аспект політичного аналізу також набув інституціонального характеру в рамках політичної науки, виокремившись в особливу дисципліну – “Методи й методики політологічних досліджень”. На противагу теоретичному напрямку, де основною аналітичною одиницею є “концепт”, що відображає каузальні, функціональні й інші зв’язки “усередині” політичних процесів, вихідною одиницею інструментально-емпіричного є “дане”, тобто первинна інформація про ту чи іншу подію політичного життя. Якщо в першому варіанті головним вектором аналізу є дедуктивний висновок, то в другому – індуктивне узагальнення. Саме про такий вимір аналізу йдеться, наприклад, у підручнику американських політологів Дж. Мангейма й Р. Річа “Політологія. Методи дослідження” [3].

У межах третього виміру політичного аналізу – практично-прикладного – на перший план виходить не побудова стрункої й обґрунтованої теорії і не збирання масиву інформації, а способи оцінки й вирішення суспільної проблеми для конкретного замовника – зазвичай, одного з політичних акторів. Істотним для розуміння специфіки професійного політичного аналізу є вказівка на клієнт-орієнтований характер цієї діяльності. Акцентування орієнтації на клієнта сприяє виробленню передусім професійної самосвідомості й уже потім – технічних навичок. Якщо в центрі уваги буде необхідність дати корисну пораду клієнтові, то розуміння важливості вивчення різних технік політичного аналізу й політичних процесів стане очевидним.

Наведемо кілька популярних визначень політичного аналізу, у контексті практично-прикладного виміру.

Професор Каліфорнійського університету А. Вілдавскі зараховує до сфери прикладного політичного аналізу діяльність, пов’язану з формулюванням суспільних проблем, а також із подальшим їх розв’язанням [21]. До того ж, учений вважає аналіз політики такою діяльністю, “для якої не може бути фіксованої програми; синонімічною до аналізу політики є творчість, котру може стимулювати теорія та загострювати практика” [21]. Аналогічне трактування подає й канадський політолог Л. Пал, який пропонує під політичним аналізом розуміти “кваліфіковане застосування інтелекту до суспільних проблем” [4].

Американські дослідники Д. Веймер та Е. Вайнінг акцентують увагу на тому, що політичний аналіз, передусім, – це “надання корисної поради, яка стосується державних рішень і надихається суспільними цінностями” [2]. Оскільки політико-управлінську проблематику можуть аналізувати в різних аспектах і з різних

теоретичних і етичних позицій, часто політичний аналіз визначають у категоріях його продукту: поради або рекомендації для особи, що ухвалює політичне рішення. При цьому, як зазначає російський учений С. Туронок, не будь-яка рекомендація має стосунок до політичного аналізу. Перше обмеження: рекомендація має стосуватися публічних рішень і співвідноситися із суспільними цінностями. Професійних політичних аналітиків найчастіше цікавлять державні й некомерційні організації, повсякденна діяльність яких за визначенням припускає публічні рішення. Це не означає, однак, що політичний аналіз неактуальний для приватних організацій: комерційні асоціації часто потребують поради з приводу планованих законодавчих і регулятивних рішень, що заторкують їхні групові або особисті інтереси. Отже, друге обмеження: політичний аналіз як професійна діяльність, орієнтована на клієнтів, спроможних брати участь у процесах ухвалення публічних рішень або впливати на них [8].

Інша група визначень акцентує увагу на тому, що політичний аналіз – окрема наукова галузь. Зокрема, професори Стретчклайдського університету Б. Хогвуд і Л. Ган вбачають у політичному аналізі галузь соціальної науки, що має прескриптивний характер і зосереджена на прикладних дослідженнях, орієнтованих на конкретну проблему клієнта й планування його політичної діяльності [17]. У деяких випадках прикладний політичний аналіз інтерпретують як “галузь прикладного дослідження, мета якого – поглибити наше розуміння соціотехнічних проблем і виявити найкращі способи їх вирішення. Залучаючи сучасні наукові методи й технології для розв’язання суспільних проблем, політичний аналіз спрямований на пошук адекватних способів колективної дії, а також генерування інформації й організацію відомостей, що стосуються вигод та інших наслідків, які можуть впливати з їхнього прийняття й застосування на практиці, сприяючи тим самим особі, що ухвалює рішення, у виборі найкращої дії” [20].

Професор Пітсбурзького університету В. Дан також трактує політичний аналіз як прикладну суспільно-наукову дисципліну, що використовує множинні мультидисциплінарні знання й методи дослідження й аргументації для виробництва і перетворення політично значущої інформації, щоб критично оцінювати й обмінюватися релевантною в практично-політичному аспекті інформацією [15].

У низці визначень політичного аналізу підкреслено передусім роль інформації і знань у процесі вироблення політики. Зокрема, В. Вільямс розуміє політичний аналіз як “способи синтезування інформації, зокрема результатів дослідження, з метою напрацювати формат політичних рішень (виокремлення політичних альтернатив), а також визначити майбутні потреби в політично значущій інформації” [22]. В. Романов пропонує узагальнене визначення аналізу політики як “цілеспрямованої інтелектуальної та практичної діяльності з метою створення,

критичного оцінювання та поширення знань стосовно процесу вироблення і здійснення політики” [6].

Особливий інтерес становлять енциклопедичні визначення “політичного аналізу”, оскільки, зазвичай, вони інтегрують різноманітні дослідницькі підходи. Зокрема, у Блеквеллській енциклопедії політичної науки політичний аналіз визначено як “мистецтво соціального інжинірингу, що заторкує зміст, просування й результати проектів дій, які розробляють для вирішення публічних проблем” [23]. Український дослідник В. Фесенко у “Політологічному енциклопедичному словнику” визначає політичний аналіз як “систематичну оцінку технічної та економічної здійсності в політичній життєдіяльності альтернативних політик (планів, програм), стратегії їх здійснення та наслідків обраної політики” [9].

Для формулювання визначення політичного аналізу цікавим є підхід українського дослідника В. Тертички. Учений наголошує, що потрібно розрізнити поняття “аналіз політики” та “політичний аналіз”. Ця різниця випливає з того, що в англійській мові вживають два еквівалентні поняття щодо українського терміна “політика”: *politics* (сфера відносин різних соціальних груп та індивідів у використанні інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб) і *policy* (план, курс, напрям дій, прийнятий і дотримуваний владою, керівником, політичною партією). Політика у значенні *politics* є предметом дослідження політичного аналізу, а в значенні *policy* – предметом аналізу політики [12].

Проаналізувавши визначення поняття “політичний аналіз”, зазначимо, що прикладний політичний аналіз має дескриптивний і нормативний аспекти й містить експертну й науково-прикладну діяльність із виробництва конкретних управлінських знань на основі збирання й відповідної оцінки емпіричної інформації. Такого погляду дотримуються також уже згадувані Б. Хогвуд та Л. Ган [17]. Дескриптивний (описовий) підхід до аналізу політики учені трактують як дослідження заради розуміння політики та політичного процесу, а прескриптивний (нормативний) аспект – як дослідження з метою отримати знання, необхідні для участі в політичному процесі. Своєю чергою, описовий підхід до розуміння аналізу політики може містити такі аспекти:

- 1) вивчення та опис змісту політики в конкретних сферах (наприклад, освіта);
- 2) дослідження процесу формулювання політики на різних стадіях, залежно від політичних акторів;
- 3) дослідження результатів політики;
- 4) оцінювальні дослідження, спрямовані на оцінку конкретних альтернатив політики залежно від ступеня відповідності їхніх результатів завданням політики.

Здебільшого, мета таких досліджень – інформувати громадськість і науковців про політику уряду в конкретних сферах.

Натомість прескриптивне (нормативне) розуміння аналізу політики відрізняється від вивчення змісту політики тим, що скероване на сприяння

виробленню політики. Таке розуміння аналізу політики може передбачати підходи:

- 1) здобуття інформації для вироблення політичних рішень і консультування щодо вибору альтернативи політики;
- 2) здобуття інформації для вдосконалення процесу вироблення політики;
- 3) формулювання аргументів на користь окремих напрямів політики з позицій дослідницьких стандартів об'єктивності та неупередженості.

Щоб краще й глибше зрозуміти природу прикладного політичного аналізу, необхідно розглянути його методологічні особливості. До таких російський дослідник А. Дегтярьов зараховує: 1) клієнт-проблемна орієнтація, 2) гетерогенність концептуально-методологічної бази, 3) інструментальний мультипліцизм, 4) об'єднання емпіричного й нормативного підходів [10]. Розглянемо ці особливості докладніше.

Клієнт-проблемна орієнтація політичного аналізу виявляється в тому, що коли йдеться про практично значущі суспільні проблеми, які вимагають політичного рішення, застосування суто наукових принципів – під сумнівом. Політичний аналіз порівняно зі звичайною наукою жорстко обмежений неможливістю вибрати проблеми для свого дослідження, комплексним характером розв'язуваних проблем, а також обмеженим обсягом доступних ресурсів. Серед інших специфічних труднощів, з якими стикається професійний політичний аналіз, – вплив особистісних цінностей, а також ризик і невизначеність щодо майбутнього. Прагнення до єдиного оптимального й правильного рішення в цих умовах натрапляє на перешкоди на кожному кроці.

Суспільні проблеми неоднозначні й мінливі, їхній значеннєвий зміст різний для тих чи інших залучених сторін. І самі проблеми, і їхній контекст, і можливі їхні розв'язання не є постійними – вони еволюціонують природно, зокрема й у відповідь на них докладають зусиль щодо їх аналізу й вирішення.

К. Пастон і Д. Савіцкі виокремлюють такі характерні риси політичних проблем: вони не мають чіткого визначення; правильність їхнього вирішення не можна довести до практичного застосування; жодне з рішень проблеми не гарантує досягнення очікуваного результату; розв'язання проблем рідко є одночасно найкращими й найдешевшими; адекватність рішень буває важко виміряти в категоріях загального добра; справедливість рішень неможливо виміряти об'єктивно [19].

З огляду на такі обставини, політичному аналітику варто брати до уваги питання методологічного й філософського характеру, вивчаючи й застосовуючи на практиці ті емпіричні методи, що їх уживають у цій дисципліні [7].

Друга ознака – гетерогенність концептуально-методологічної бази. Як і будь-яка інша прикладна дисципліна, політичний аналіз досить “космополітичний” щодо концептуальних підходів і принципів, запозичуючи їх із найрізноманітніших соціальних, гуманітарних і навіть природничих наук [11]. Значною мірою це

пов'язано із самим об'єктом дослідження, який необхідно препарувати відразу в декількох предметних площинах. Як слушно зазначив В. Дан, методологія політичного аналізу складається з елементів безлічі дисциплін: політичної науки, соціології, економіки, права, філософії тощо [15].

Дисциплінарні розмежування в експертному знанні не відтворено в експертній рекомендації з конкретного політичного питання, оскільки будь-яка спроба зрозуміти й розв'язати проблеми сучасної політики вимагає виходу за межі сталих дисциплін і професій, структура й зміст яких більше не відображають реальної конфігурації суспільства, у якому ми живемо. В експертній рекомендації можуть бути об'єднані, наприклад, зусилля політолога, що вивчає процес ухвалення рішень у комітеті законодавчих зборів, економіста, що аналізує довготермінові вигоди й витрати пропонованого проекту, і еколога, що виявляє граничні рівні забруднення навколишнього середовища. Крім того, поширення аналітичних здібностей на зацікавлених громадян і журналістів ще більше розмиває межі "експертизи" [18].

Формулюючи й застосовуючи на практиці нові проекти й методології, що відповідають комплексному характеру сучасних проблем, аналітик прагне до творчого синтезу того, що можуть запропонувати супутні дисципліни й професії. Складність і багатогранність професійної інформаційно-аналітичної діяльності визначається її позицією на стику низки наукових дисциплін: ідеться насамперед про такі науки, як політологія, соціологія й економічна наука (концептуалізація, операціоналізація, аналіз і прогнозування), логіка й математика (ситуаційне й математичне моделювання), інформатика (автоматизований збір і обробка даних, комп'ютерне моделювання), управлінська наука (вироблення альтернативних варіантів рішень, аналіз їхньої прохідності й імплементації), психологія (комунікація з особами, що ухвалюють рішення) [13]. Ці й інші науки, збагачуючи одна одну, поєднуються у сфері інформаційно-аналітичного консультування в єдиний прикладний, проблемно орієнтований комплекс.

Саме гетерогенність концептуально-методологічної бази зумовлює ще одну ознаку політичного аналізу – інструментальний мультипліцизм. Визначаючи методологію сучасного політичного аналізу як критичний мультипліцизм, В. Дан зазначає, що основною методологічною установкою цього методу є принцип триангуляції, відповідно до якого аналітики, що прагнуть набути політично релевантного знання, мають використовувати безліч вимірів, методів, інструментів, джерел інформації та можливостей комунікації. На думку вченого, потреба в багатовимірних принципах, підходах та інструментарії зумовлена тим, що суспільно-політичні проблеми набувають більш комплексного характеру, а також ускладненням процесу ухвалення рішень, у якому сьогодні беруть участь (принаймні в демократичних країнах) не тільки державні актори, а й групи тиску, суспільні об'єднання, місцеві співтовариства тощо [15].

З погляду дослідницького інструментарію прикладний політичний аналіз виявляється практично “всеїдним”, готовим використовувати будь-які методи, придатні для роботи. Частково така “всеїдність” зумовлена тим, що в перші десятиліття становлення дисципліни вона, як уже зазначено, інтегрувала в себе представників найрізноманітніших галузей знання: математиків і психологів, політологів і економістів, управлінців і інженерів. Наприклад, аналіз “витрати-вигоди” і “витрати-ефективність” запозичено з економічної науки, такі експертні методи, як синектика, Дельфі, метаплан, розробили психологи, “інвент-аналіз” привнесли політологи, із соціології взято практично весь арсенал кількісних і якісних методів (інтерв’ю, контент-аналіз, анкетне опитування тощо), а з військової науки – методи дослідження операцій та мережевого планування. Тому політичний аналітик-прикладник абсолютно вільний у виборі методів і комбінуванні їх під час побудови своєї методології й методики [10].

Політичний аналіз може визначати можливі результати альтернативних політичних рішень або описувати наслідки ухвалених і реалізованих рішень. Дескриптивний аналіз використовує або історичний аналіз минулих рішень і дій (ретроспективний), або оцінку поточних рішень у міру їхньої реалізації (оцінний аналіз). Аналіз можливих наслідків пропонованих політичних альтернатив відомий як перспективний. Цей вид аналізу також можна поділити на прогностичний і прескриптивний [8]. Прогностичний аналіз дає більш-менш віддалену проекцію можливих результатів тих чи інших альтернативних рішень і дій, а прескриптивний рекомендує до ухвалення рішення й дії, здатні зумовити конкретні результати.

Дескриптивний аналіз часто є складовою перспективного аналізу: щоб спроєкувати й оцінити нові рішення, необхідно зрозуміти зміст і оцінити результати минулих рішень. Реалізовані політичні програми потрібно моніторити й оцінювати, щоб ухвалювати рішення про їхнє продовження чи корегування, а також для забезпечення інформації, потреба в якій може виникнути в майбутньому.

Основні завдання перспективного аналізу містять ідентифікацію комплексних проблем; якісне й кількісне зіставлення альтернативних шляхів розв’язання проблем; подання цієї інформації у форматі, доступному для розуміння й використання особам, що ухвалюють рішення. Такий аналіз припускає систематичну оцінку технічних й економічних можливостей і політичної прийнятності альтернативних політичних рішень (планів, програм), стратегій їхньої імплементації й наслідків реалізації.

Також можна виокремити такі форми практики політичного аналізу, як ситуаційну і стратегічну [1].

Ситуаційний аналіз орієнтований на чітко обмежену в просторі та часі проблему. Мистецтво ситуаційного аналізу полягає в умінні подати конкретну проблему в системному вигляді й визначити головні причини її виникнення. Досягають цього завдяки опрацюванню максимально значної кількості джерел інформації про проблему – статистичних і соціологічних відомостей,

психологічних характеристик учасників подій, історичних, економічних чинників тощо. Потрібно також додати, що характерною ознакою цієї аналітичної практики є орієнтація на ухвалення рішень у просторово-часовому діапазоні “тут і тепер”. “Завтра” для ситуаційного аналізу – завжди пізно. У цьому полягає вразливість ситуаційної аналітичної практики, постійний привід до звинувачень на її адресу в нібито неспроможності побачити та оцінити перспективу. Саме тому практику ситуаційного аналізу підкріплюють стратегічним аналізом.

До компетенції стратегічного аналізу належить завдання відповісти на запитання “що повинно бути” в майбутньому. Поняття “майбутнього” суттєво впливає на стиль мислення та аргументацію практики стратегічного аналізу. Майбутнє конструюють як певну модель за допомогою очевидних (з погляду аналітика) понять і фактів. Практика стратегічного аналізу – це конструювання “майбутнього” за допомогою поєднувальних елементів між “минулим” і “теперішнім” часом [5]. Отже, завдання стратегічного аналізу полягає у визначенні змісту проблем, які виникатимуть у майбутньому. Стратегічному аналітику необхідно довести, що певна проблема обов’язково стане предметом турботи суспільства або держави в майбутньому. Відтак проблемним полем стратегічного аналізу є не “майбутнє” як таке, а досвід конструювання моделей майбутнього розвитку.

-
1. Бебик В. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К.: МАУП, 2001. – 383 с.
  2. Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики. Концепції і практика. – К.: Основи, 1998. – 360 с.
  3. Мангейм Дж., Рич Р. Политология. Методы исследования. – М.: Весь Мир, 1997. – 544 с.
  4. Пал Л. Аналіз державної політики. – К.: Основи, 1999. – 422 с.
  5. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. – М.: Алгоритм, 2000. – 348 с.
  6. Романов В. Вступ до аналізу державної політики. – К.: Основи, 2001.
  7. Соловьев А. Политология: Политическая теория. Политические технологии. Учебник для вузов: М.: Аспект Пресс, 2003.
  8. Туронок С. Политический анализ: Курс лекций. – М.: Дело, 2005. – 360 с.
  9. Фесенко В. Аналіз політичний // Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 2004. – С. 27 – 28.
  10. Дегтярев А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направления развития // Полис. – 2004. – №1. – С. 154 – 168.
  11. Дегтярев А. Теория принятия политических решений в структуре социальных и управленческих дисциплин. – Полис. – 2002. – №2.

12. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія // Політичний менеджмент. – 2004. – №6. – С. 3 – 22.
13. Яковлев И. Информационно-аналитические технологии и политическое консультирование // Полис. – 1998. – № 3.
14. Dahl R. Modern Political Analysis. – Englewood Cliffs, 2003.
15. Dunn W. Public Policy Analysis. – Englewood Cliffs, 1981.
16. Easton D. The Analysis of Political Structure. – Chicago, 1990.
17. Hogwood B., Gunn L. Policy Analysis for Real World. – Oxford, 1984.
18. MacRae D., Whittington D. Expert Advice for Policy Choice. – Washington, DC. 1997.
19. Patton C., Sawicki D. Basic Methods of Policy Analysis and Planning. – Princeton: Englewood Cliffs, 1983.
20. Quade E. Analysis for Public Decisions. 2nd ed. – N.Y., 1982.
21. Widlavsky A. Speaking Truth to Power: The Art and Craft of Policy Analysis. – Boston, 1979.
22. Williams W. Social policy Research and Analysis. – N.Y., 1971.
23. Blackwell Encyclopedia of Political Science. – L., 1996.

THE ESSENCE AND PECULIARITIES OF POLITICAL ANALYSIS

Kostiantyn Vashchenko

*National Pedagogical Dragomanov University
вул. Пирогова, 9, Київ, 01601*

The essence and peculiarities of political analysis are examined in the article. The main approaches to the conceptualization of this phenomenon are analysed.

Key words: politics, political science, methodology, political analysis.

*Стаття надійшла до редколегії 25.02.2008
Прийнята до друку 31.03.2008*